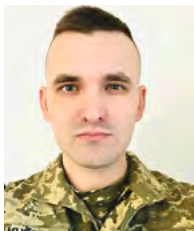

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ЗАТРИМАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Южека Роман Сергійович,

orcid.org/0009-0007-6031-4182

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
член Дніпропетровської обласної організації
«Асоціація українських правників»,
член Громадської організації «Спілка освітян України»

У роботі розглядаються актуальні питання нормативного регулювання затримання, які є предметом дискусій для доктрини та практики.

Автор наголошує на необхідності уніфікації підстав затримання, що можуть використовуватися уповноваженими службовими особами. Особлива увага приділяється частині 1 статті 208 Кримінального процесуального кодексу України. Пропонується внести до неї зміни для узгодження її з міжнародними нормативно-правовими актами та чинними положеннями Конституції України.

Також аналізується частина 2 статті 207 КПК України, яка стосується перевірки статусу судді під час затримання особи. Відзначається потреба у встановленні належних процедур та розробці відповідних норм для ефективного здійснення запобіжного затримання.

У статті детально аналізується також питання терміну затримання, встановленого в пункті 6 частини 1 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. Автор зазначає, що цей термін, який становить 216 годин, не узгоджується з положеннями статті 211 КПК України та статті 29 Конституції України, які встановлюють максимальний строк затримання без ухвали слідчого судді чи суду.

На основі проведеного аналізу автор доходить висновку, що наявні недоліки та неузгодженості в нормативному регулюванні затримання вимагають внесення відповідних змін до КПК України. Основна мета цих змін – забезпечити уніфікацію та відповідність інституту затримання міжнародним стандартам та національним правовим актам.

Крім того, автор підкреслює важливість врахування принципів правової держави, резонансного обмеження прав та свобод особи при розробці норм, що регулюють процес затримання. Рекомендації щодо упорядкування процедури затримання та вдосконалення законодавства в цій сфері можуть сприяти забезпеченню справедливості, захисту прав, а також ефективному функціонуванню кримінального процесу в Україні.

Загалом у статті акцентується увага на потребі внесення змін до законодавства України з метою упорядкування питань затримання в кримінальному процесі та приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів та вимог Конституції України.

Ключові слова: інститут затримання, кримінальний процес, КПК України, нормативне регулювання, уніфікація, міжнародні стандарти, правові акти, недоліки, зміни, правова держава, обмеження прав.

Yuzheka Roman. Separate features of the institution of detention in the criminal process of Ukraine

The work considers topical issues of normative regulation of detention, which are the subject of discussions for doctrine and practice.

The author emphasizes the need to unify the grounds for detention that can be used by authorized officials. Particular attention is paid to part 1 of Article 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, proposing to make changes to harmonize with international legal acts and current provisions of the Constitution of Ukraine.

Part 2 of Article 207 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which refers to checking the status of a judge during the detention of a person, is also analyzed. The need to establish

proper procedures and develop appropriate norms for the effective implementation of preventive detention is noted.

The article also analyzes in detail the issue of the term of detention established in clause 6 of part 1 of article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The author notes that this term, which is 216 hours, is inconsistent with the provisions of Article 211 of the Criminal Code of Ukraine and Article 29 of the Constitution of Ukraine, which establish the maximum term of detention without a decision of an investigating judge or court.

Based on the analysis, the author comes to the conclusion that the existing shortcomings and inconsistencies in the regulatory regulation of detention require appropriate changes to the Criminal Code of Ukraine. The main purpose of these changes is to ensure the unification and compliance of the institution of detention with international standards and national legal acts.

In addition, the author emphasizes the importance of taking into account the principles of the rule of law, reasonable restriction of the rights and freedoms of a person when developing the rules governing the detention process. Recommendations on streamlining the detention procedure and improving legislation in this area can contribute to ensuring justice, protection of rights and effective functioning of the criminal process in Ukraine.

In general, the article focuses on the need to amend the legislation of Ukraine in order to regulate issues of detention in the criminal process and bring them into line with international standards and the requirements of the Constitution of Ukraine.

Key words: *institution of detention, criminal process, Criminal Procedure Code of Ukraine, normative regulation, unification, international standards, legal acts, shortcomings, changes, rule of law, limitation of rights.*

Затримання у кримінальному провадженні є складним і дискусійним питанням, яке привертає увагу науковців і юристів. Це процес, в результаті якого особа позбавляється свободи і стає підозрюваною у вчиненні злочину з метою забезпечення правосуддя і запобігання ухиленню від кримінальної відповідальності.

Затримання є обмеженням права на свободу і особисту недоторканність, які гарантовані багатьма міжнародними і національними нормами прав людини, тому, вживаючи таких заходів, держава повинна дотримуватися принципів законності, неухильності, пропорційності та необхідності. Забезпечення справедливих гарантій під час затримання, таких як право на повідомлення про затримання, на доступ до адвоката, на медичну допомогу, є важливим аспектом, який допомагає запобігти можливим зловживанням з боку правоохоронних органів.

З іншого боку, затримання відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного кримінального провадження та боротьбі зі злочинністю. Цей захід дозволяє правоохоронним органам збирати докази, допитувати підозрюваних та встановлювати обставини злочину. Затримання може сприяти забезпеченню громадської безпеки, запобіганню вчинення нових злочинів, знаходженню злочинців та захисту потенційних жертв.

Однак систематичне внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються інституту затримання, може призводити до появи нових правозастосовних проблем. Введення нових процедур, правил і положень може викликати неоднозначні тлумачення, суперечності в законодавстві та потенційні порушення прав людини. Це створює потребу в постійному аналізі та дослідженні, спрямованому на вирішення проблем, що постійно виникають, та забезпечення справедливості.

Розгляд проблеми нормативного регулювання затримання в кримінальному процесі є предметом багатьох досліджень провідних вчених у цій галузі. Найвизначнішими є праці О.В. Бауліна, В.П. Бірюкова, В.І. Галагана, Л.М. Лобойка, Є.Д. Лук'янчикова, М.А. Погорецького, В.М. Тertiшника, Л.Д. Удалова, О.Г. Яновської.

Ці вчені присвятили свої роботи дослідженню правових аспектів затримання, аналізували інститут затримання в контексті законодавства та пропонували різні підходи до вирішення проблем. Їх роботи є важливим джерелом інформації для розуміння складнощів та викликів, пов'язаних з затриманням у кримінальному провадженні.

Мета статті полягає у досягненні наукового результату, який виражається у теоретично обґрунтованих положеннях щодо

окремих аспектів нормативного регулювання затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення. У рамках статті будуть проведені дослідження та аналіз нормативно-правових актів, судової практики та наукових праць з метою формулювання обґрунтованих теоретичних позицій.

Згідно зі статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Затримання може бути здійснене лише відповідно до закону та за встановленою процедурою [1].

Стаття 5 ЄКПЛ перелічує вичерпні підстави затримання:

1) законний арешт або затримання особи з метою її направлення до компетентного судового органу у разі обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення. Також може бути здійснене затримання, якщо існує обґрунтована необхідність запобігти подальшому вчиненню правопорушення або втечі особи після його вчинення;

2) затримання неповнолітньої особи на підставі законного рішення з метою застосування виховних наглядових заходів або законне затримання неповнолітньої особи з метою її направлення до компетентного органу;

3) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, затримання психічно хворих, алкоголіків або наркоманів, а також затримання бродяг;

4) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну або особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

Ці підстави, визначені у статті 5 ЄКПЛ, становлять законні основи для затримання особи і обмеження її права на свободу та особисту недоторканність. Вони встановлені з метою забезпечення порядку, безпеки суспільства та інших законних цілей і повинні бути застосовані відповідно до закону та з урахуванням принципів справедливості і пропорційності [1].

У статті 9 Загальної декларації прав людини наголошується на тому, що ніхто не може бути підданий безпідставному

арешту, затриманню або вигнанню. Це означає, що затримання особи повинно мати чіткі підстави, які визначаються законом [2].

У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права також забороняється свавільний арешт чи тримання під вартою. Це означає, що затримання повинно мати законні підстави, визначені відповідними законодавчими актами, і має бути здійснене відповідно до встановленої законом процедури [3].

Обидві ці норми підкреслюють важливість наявності чітких підстав для затримання та необхідності додержання встановлених законом процедур. Це сприяє захисту прав людини на свободу та особисту недоторканність, а також запобігає свавільним арештам та триманню під вартою.

Конституція України в частині 2 статті 29 передбачає можливість застосування тримання особи під вартою як тимчасового запобіжного заходу в разі нагальної необхідності запобігти злочину або його перервати. Термін «нагальна» в даному контексті означає, що рішення про застосування такого запобіжного заходу повинно бути прийняте оперативно та швидко, без зайвої затримки [4].

Законодавство передбачає, що обґрунтованість тримання під вартою повинна бути перевірена судом протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання. Якщо протягом цього терміну суд не вирішив питання про тримання під вартою і не вручив затриманій особі вмотивоване рішення, то вона повинна бути негайно звільнена.

Таке обмеження свободи особи у вигляді тримання під вартою має бути застосоване лише у невідкладних випадках, коли існує реальна загроза вчинення злочину або втрати доказів, і має бути обґрунтоване відповідними органами влади. Це спрямовано на забезпечення безпеки суспільства та захисту прав і свобод інших осіб [5, с. 76].

Згідно з частиною 2 статті 176 КПК України затримання є тимчасовим запобіжним заходом і застосовується згідно з підставами та порядком, визначеними самим Кодексом. Підстави затримання чітко визначені в кримінальному процесуальному законодавстві України.

Проте існують дискусії щодо відповідності формулювань цих підстав меті затримання та вимогам міжнародних нормативно-правових актів та Конституції України. Є обговорення, що деякі з підстав, визначених у пунктах 1–2 частини 1 статті 208 КПК, відповідають вимозі, коли підозра формується на основі очевидних фактів і обставин, які сприймаються службовою особою у момент вчинення злочину або одразу після нього.

Також підстави, визначені в пункті 3 цієї статті, можуть викликати обґрунтовані сумніви, оскільки вони не завжди відповідають критерію нагальної необхідності. Згідно з міжнародними нормативно-правовими актами та Конституцією України основною причиною позасудового обмеження прав особи через її затримання є необхідність затримання у зв'язку з невідкладністю, раптовістю та швидкоплинністю обставин, що їх супроводжують.

Такі дискусії важливі для вдосконалення кримінально-процесуального законодавства та забезпечення збалансованого захисту прав та свобод особи під час затримання.

В. Фаринник та Д. Мірковець вказують на те, що затримання особи лише для з'ясування її причетності до злочину і прийняття рішення про запобіжний захід без наявності ризику втечі, продовження злочинної діяльності або знищення доказів не є повністю виправданим. Вони стверджують, що ці питання можна вирішити, не затримуючи особу, якщо відомі її анкетні дані та місцезнаходження органам розслідування. Вчені Зазначають, що обмеження свободи особи повинно застосовуватися лише у випадках, коли це необхідно для досягнення поставлених цілей [6, с. 194].

Також вказується на пункт 4 частини 1 статті 208 КПК України, згідно з яким затримання може бути здійснене без рішення слідчого судді, якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що існує ризик втечі з бажанням ухилитися від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні певних злочинів. Цей пункт був внесений до КПК України відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою».

Зазначене питання порушується також у зв'язку з можливим безкінечним розширенням підстав для затримання. Згідно з цим підходом можна було б додавати інші підстави для затримання у різних категоріях кримінальних проваджень. Однак вказується, що не можна пристосовувати кримінально-процесуальні норми до конкретних ситуацій, оскільки це призводить до втрати законом своєї універсальності та нормативності [7, с. 68].

Враховуючи викладене, можна підкреслити, що затримання є тимчасовим запобіжним заходом, а його підстави чітко визначені у міжнародних нормативно-правових актах, Конституції України, а також засновані на практиці Європейського суду з прав людини, яка забезпечує захист права на свободу та особисту недоторканність.

Аналізуючи підстави законного затримання згідно зі статтею 207 КПК України, варто звернути увагу на положення частини 2 цієї статті, яка надає кожній особі право затримати без рішення слідчого судді будь-яку особу, за винятком осіб, зазначених у статтях 482 і 482-2 КПК України. Це означає, що будь-який громадянин України, особа без громадянства або іноземець може затримати особу, яку застали при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, безпосередньо після вчинення правопорушення або під час безперервного переслідування особи, підозрюваної у його вчиненні.

Однак варто зазначити, що частину 2 статті 207 КПК України можна трактувати як проблематичну в плані ідентифікації затриманої особи, якщо вона є суддею. У разі наявності відповідних документів, що підтверджують статус затриманої особи, ситуація стає зрозумілою. Однак в інших випадках невідомо, як потрібно діяти у разі затримання судді з метою його ідентифікації. Забезпечення недоторканності суддів та особливого порядку їх затримання та притягнення до кримінальної відповідальності залишається неясним [8, с. 190].

Крім того, згідно з частиною 3 статті 207 КПК України у разі законного затримання особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно доставити затриману особу до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезна-

ходження особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення. Згідно зі статтею 209 КПК України особа вважається затриманою з моменту, коли вона під загрозою сили або під час виконання наказу змушена була залишитися поряд з уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному такою особою.

Таким чином, у разі законного затримання осіб, які підпадають під дію статей 480, 482-2 КПК України, після встановлення їх статусу уповноваженою службовою особою такі особи повинні бути негайно звільнені. На нашу думку, частина 2 статті 207 КПК України мала б бути уточнена таким чином, щоб будь-яка особа, яка має право здійснити законне затримання, чітко розуміла, які критерії ідентифікації судді мають застосовуватися у разі його затримання.

Звернувши увагу на останні зміни в Кримінальному процесуальному кодексі України, пов'язані з введенням воєнного стану, можна відзначити, що виникає низка актуальних питань. Зокрема, до статті 615 КПК України було внесено доповнення, яке розширює підстави для затримання особи без рішення слідчого судді чи суду. Нове формулювання статті містить вказівку на обставини, які дають підстави вважати, що особа, підозрювана у вчиненні злочину, може втекти з метою ухилення від кримінальної відповідальності, без зазначення конкретного виду злочину [9, с. 412].

Додатково в абзацах 2 та 3 пункту 6 частини 1 статті 615 КПК України йдеться про затримання без рішення слідчого судді, суду або постанови прокурора. Вказівка на постанову прокурора може бути пояснена можливістю делегування йому повноважень слідчого судді, зокрема щодо обрання запобіжних заходів.

Проте варто зазначити, що в абзаці 1 пункту 6 частини 1 статті 615 КПК України слід було б також вказати на такий вид

затримання. Крім того, встановлено, що строк такого затримання не може перевищувати 216 годин з моменту затримання. Однак зазначений строк не узгоджується з положеннями статті 211 КПК України та статті 29 Конституції України, згідно з якими строк затримання особи без рішення слідчого судді, суду не може перевищувати 72 години з моменту затримання. Затримана без рішення слідчого судді, суду особа повинна бути звільнена або доставлена до суду не пізніше 60 годин з моменту затримання для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу [9, с. 415].

Ці зазначені відмінності свідчать про неузгодженість вимог пункту 6 частини 1 статті 615 КПК України з положеннями інших статей КПК України, Конституцією України та міжнародними нормами. З огляду на це потрібно внести відповідні зміни до зазначеної норми, щоб вона відповідала вимогам Конституції України, міжнародних нормативно-правових актів та положень КПК України.

Отже, варто відзначити, що питання затримання в кримінальному провадженні залишаються предметом дискусій як у доктрині, так і в практиці. Детальний розгляд усіх проблем нормативного регулювання цього інституту в рамках наукової статті є неможливим. Проте необхідно внести зміни до частини 1 статті 208 КПК України з метою уніфікації підстав затримання, які можуть використовувати уповноважені службові особи, а також до частини 2 статті 207 КПК України, що стосується перевірки статусу судді у затриманої особи. Також важливо привести норму пункту 6 частини 1 статті 615 КПК України у відповідність до Конституції України, міжнародних нормативно-правових актів та положень КПК України, розробити належні процедури щодо здійснення запобіжного затримання та доповнити відповідними нормами КПК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 30.06.2023).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 30.06.2023).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 30.06.2023).

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Лазарева Д.В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному процесі України : монографія. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 188 с.

6. Фаринник В., Мірковець Д. Затримання особи в новому Кримінальному процесуальному кодексі України: окремі питання відповідності міжнародним стандартам і практиці Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 192–196.

7. Плахотнік О.В., Краснова О.К. Законне затримання у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 63–70.

8. Кримінальний процес : підручник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. А.Я. Хитри, Р.М. Шехавцова, В.В. Луцика. Львів, 2019. Ч. 1. 532 с.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2019. Т. 1. 768 с.